

§ 124. Міжнародні стандарти в галузі охорони сім'ї та дитинства

Основними міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною у цій юридичній галузі, є такі:

"Загальна декларація прав людини", прийнята 10 грудня 1948 р. на першій сесії ООН, що відбулася в Парижі. Це перший в історії міжнародних відносин акт, в якому проголошено основні свободи та права людини, що підлягають загальній повазі та реалізації.

У ст. 16 Декларації зазначається:

а) чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознаками раси, національності або релігії одружуватися і за-сновувати сім'ю;

б) шлюб може укладатися тільки у разі вільної і повної згоди сторін, що одружуються;

в) сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави;

"Міжнародний пакт про громадянські та політичні права", прийнятий 16 грудня 1996 р. Генеральною Асамблеєю ООН;

"Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права", прийнятий 19 грудня 1996 р. Генеральною Асамблеєю ООН;

"Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок", схвалена 18 грудня

1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН;

"Конвенція про права дитини", схвалена 20 листопада 1989 р.

Держави-учасниці цієї Конвенції нагадують: ООН у "Загальній декларації прав людини" наголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу; що сім'я, як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей, має бути наданий необхідний захист. Конвенцією визначається, що дитині для повного та гармонійного розвитку необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння, дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених Статутом ООН, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності й солідарності.

Відповідно до цієї Конвенції держави-учасниці зобов'язалися забезпечити дитині такі права: право на життя, на виживання і здоровий розвиток; на ім'я та набуття громадянства; право знати своїх батьків і право на їх піклування; на збереження індивідуальності; на возз'єднання з сім'єю, що перебуває в іншій державі; право залишати будь-яку країну і повертатись у свою країну; право вільно висловлювати свої погляди з усіх питань; право на свободу думки, совісті, релігії; на користування послугами системи охорони здоров'я; на охорону сімейного та особистого життя; на користування благами соціального забезпечення; на освіту; на захист від незаконного зло-вживання наркотичними засобами і психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації і сексуальних розбещень; право на гуманне поводження, на захист від незаконного чи свавільного позбавлення волі.

Конвенція проголошує принцип рівної відповідальності обох батьків і законних опікунів за виховання дитини, встановлює обов'язок держави щодо піклування, заохочення та забезпечення прав дитини.

Державна політика України в галузі сім'ї та дітей спрямована на соціальну допомогу сім'ям і дітям і сприяння суспільному становленню й розвитку молоді.

Так, за останні роки прийнято такі нормативно-правові акти:

Закони України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" (1992 р.), "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (1993 р.);

Укази Президента України "Про Національну програму "Діти України" (1996 р.) та "Про Національний фонд соціального захисту матерів і дітей "Україна — дітям" (1996 р.);

постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів" (1996 р.) та "Питання Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти" (1996 р.), Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21 червня 2001 р.

Крім того, низка важливих питань щодо державного захисту сім'ї, материнства, батьківства, дитинства тощо регулюється нормами цивільного, житлового, трудового, пенсійного законодавства та законодавства про освіту, охорону здоров'я тощо.

§ 125. Сімейний кодекс України

Сімейний кодекс України складається із законів і підзаконних актів. Основні принципи цього законодавства закріплено у ст. 51 і 52 Конституції України:

"Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка.

Кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.

Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

"Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей".

Визначальним нормативно-правовим актом сімейного законодавства є Сімейний кодекс України, який прийнятий 10 січня 2002 р. і набирає чинності з 1 січня 2003 р. Кодекс є систематизованим законодавчим актом, в якому містяться норми права, що регулюють суспільні відносини в галузі сімейного права. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимом та пад-черкою, пасинком.

Відповідно до Сімейного кодексу України держава бере під свою охорону кожен дитину, яка позбавлена належного батьківського піклування, охороняє сім'ю, материнство, дитинство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя та недопустимість свавільного втручання у сімейне життя.

Слід зазначити, що новий Кодекс максимально розширює предмет регулювання. Він деталізує правове регулювання сімейних відносин у найрізноманітніших сферах, регулює не тільки сімейні особисті і майнові відносини між подружжям, батьками і дітьми, усиновителями і усиновленими, матір'ю і батьком дитини, але й між дідом і бабкою, прадідом, прабабкою і внуками, рідними братами і сестрами, мачухою, вітчимом і

падчеркою та іншими членами сім'ї. Нове законодавство дозволяє суду враховувати при вирішенні сімейних спорів місцеві звичаї, а також звичаї національної меншини, якщо це не суперечить законодавству і моральним засадам суспільства.

Сімейний кодекс, порівняно з попереднім законодавством, посилює захист прав дітей, як того вимагають діючі міжнародні договори України.

§ 126. Порядок укладення шлюбу і створення сім'ї

Поняття шлюбу та сім'ї. Шлюб — це сімейний союз жінки та чоловіка зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Шлюб є основою продовження людського роду, основою сім'ї — у цьому його суспільне значення.

Сім'я — це союз людей, права та обов'язки яких виникають з шлюбу, родинних відносин, усиновлення (удоче-ріння) та прийняття дітей на виховання в сім'ю. Сім'я — це первинний основний осередок суспільства, в якому реалізується дітородна, культурно-виховна та інші функції суспільного життя.

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, по-в'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має і одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Умови укладення шлюбу. Сімейним кодексом України визначається, що для укладення шлюбу необхідна взаємна згода осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку. Шлюбний вік встановлюється такий: 18 років для чоловіків і 17 років для жінок. За

заявою особи, яка досягла чотирнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану (ОРАЦС) за їхнім вибором. Жінка та чоловік зобов'язані при цьому подати паспорт чи інші документи, що засвідчують їх особу та вік. Релігійний (церковний) обряд шлюбу (вінчання) не дає йому правового значення, тобто не породжує прав і обов'язків, передбачених шлюбно-сімейним законодавством. Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, ються зарученими, але заручини не створюють обов'язку вступу в шлюб.

Особа, яка відмовилася від шлюбу, зобов'язана відшкодувати другій стороні затрати, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля. Такі затрати не підлягають відшкодуванню, якщо відмова від шлюбу була викликана протиправною, аморальною поведінкою нареченої (нареченого), прихованням нею (ним) обставин, що мають для того, хто відмовився від шлюбу, істотне значення (тяжкої хвороби, наявності дитини, судимості тощо).

Шлюб реєструється в присутності нареченої та нареченого після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу. За наявності поважних причин керівник державного органу реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку. Реєстрація шлюбу відбувається в приміщенні державного органу реєстрації актів цивільного стану, але за заявою наречених реєстрація може відбутися і за місцем їхнього проживання, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці, якщо вони не можуть з поважних причин прибути до державного органу реєстрації актів цивільного стану.

Перешкоди до укладення шлюбу. Не допускається шлюб: між особами, з яких хоча б одна перебуває в іншому шлюбі; між родичами прямої лінії споріднення; між повнорідними і неповнорідними братами і сестрами (повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків; неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька); між двоюрідними братами і сестрами. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні тітка, дядько та племінник, племінниця, усиновлювач та усиновлена ним дитина. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстрований лише в разі скасування усиновлення. Крім того, особи, які одружуються, мають бути взаємно обізнані про стан здоров'я один одного. Шлюб з особою, яка визнана недієздатною, визнається недійсним.

Укладення шлюбу проводиться урочисто. У паспортах осіб, що уклали шлюб, робиться відповідний запис про реєстрацію шлюбу і видається свідоцтво про шлюб. З цього часу особи, які уклали шлюб, стають подружжям — чоловіком і дружиною, сім'єю.

Шлюбний договір. Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Цей договір укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Шлюбний договір не може також зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

У шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина (чоловік) передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. У договорі може бути передбачено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, не стає об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а вважається особистою приватною власністю одного з них.

Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі

розірвання шлюбу. У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обоє або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб, включити до договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання.

§ 127. Рівність прав та обов'язків подружжя

Сімейним кодексом України передбачено, що кожен з подружжя користується рівними правами і несе рівні обов'язки. Права та обов'язки подружжя поділяються на особисті та майнові. До особистих прав і обов'язків подружжя належить: обрання прізвища, вільний вибір кожним з подружжя занять, професії і місця проживання. Питання виховання дітей та інші питання життя сім'ї вирішуються подружжям спільно.

Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбним прізвищем, а також наречена (наречений) мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого (нареченої). Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається, з якого прізвища воно буде починатися. Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена і (або) наречений. Якщо на момент реєстрації шлюбу прізвище нареченої (нареченого) вже є подвійним, вона (він) має право замінити одну із частин свого прізвища на прізвище другого.

Сімейний кодекс України встановлює, що дружина та чоловік мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, до своїх звичок та уподобань, право на вільний вибір місця проживання. Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина і чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та з іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги, повинні утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї, спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї. Чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері. Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька.

До майнових прав подружжя належать їх права на особисту приватну власність, на спільну сумісну власність, на набуття та статус цих видів власності, права та обов'язки подружжя по утриманню.

Особистою приватною власністю дружини (чоловіка) є:

майно, набуте нею (ним) до шлюбу;

майно, набуте нею (ним) за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;

майно, набуте нею (ним) за час шлюбу, але за кошти, які належали їй (йому) особисто;

речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя;

премії, нагороди, які вона (він) одержала (одержав) за особисті заслуги;

страхові суми, одержані нею (ним) за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням.

Суд може визнати особистою приватною власністю дружини (чоловіка) майно, набуте нею (ним) за час окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

Якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або доход

(дивіденди), то він і є власником цих плодів, приплоду або доходу. Той з подружжя, хто є власником майна, визначає порядок володіння, користування і розпорядження ним, але при цьому мають враховуватися інтереси інших членів сім'ї, насамперед дітей.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дитиною, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально посвідчена. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що належать чоловіку та дружині на праві спільної сумісної власності. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками

виключно за взаємною згодою, відповідно до Ци-вільного кодексу.

Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення. Зокрема, якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. За рішенням суду частка майна дружини (чоловіка) може бути збільшена, якщо з нею (з ним) проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, якщо розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Майно ділиться в натурі, але неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовує їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя. Коли жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за часів спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

Дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного. Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надати матеріальну допомогу. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або інваліди I, II чи III групи. Один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.

Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання

шлюбу і потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік (колишня дружина) може надавати матеріальну допомогу. подружжя має право укласти договір про надання утримання одному з них, у якому може визначити умови, розмір та строки виплати аліментів. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

§ 128. Припинення шлюбу і визнання шлюбу недійсним

Шлюб припиняється внаслідок смерті або оголошення в судовому порядку померлим одного з подружжя. За життя шлюб може бути розірваний шляхом розлучення за заявою одного з подружжя або їх обох.

Розірвання шлюбу може провадитися як у судовому порядку, так і органами реєстрації актів цивільного стану.

Подружжя, яке не має дітей, має право подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу. Цей орган виносить постанову про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви, якщо вона не була відкликана. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

В органах реєстрації актів цивільного стану шлюб розривається також за заявою одного з подружжя, якщо другий із подружжя:

визнаний безвісно відсутнім;

визнаний недієздатним;

засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки.

Подружжя, яке має дітей, наділене правом подати до суду заяву про розірвання

шлюбу. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву. Позов про розірвання шлюбу може бути поданий і одним із подружжя. Але позов не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив щодо другого з подружжя або дитини протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину.

При розгляді справи про розірвання шлюбу суд повинен установити дійсні мотиви розлучення, з'ясувати фактичні взаємини подружжя і вжити заходів до примирення, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Шлюб розривається, якщо судом буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження сім'ї стали неможливими і спільне життя подружжя суперечило б інтересам одного з них та інтересам їхніх дітей.

Жінка та чоловік, шлюб між якими було розірвано, мають право подавати до суду заяву про поновлення їхнього шлюбу за умови, що жоден із них не перебував після цього у повторному шлюбі.

Від розлучення подружжя слід відрізнити визнання шлюбу недійсним. Визнання шлюбу недійсним провадиться в судовому порядку і лише тоді, коли були порушені умови укладання шлюбу, зокрема: якщо шлюб зареєстрований з особою, яка перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі; коли шлюб зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення; коли шлюб був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка; коли такий шлюб є фіктивним, тобто без наміру створення сім'ї; коли шлюб зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною.

Позов про визнання шлюбу недійсним може бути пред'явлений одним з подружжя, прокурором і особами, права яких порушені (батьками, органами опіки та піклування тощо).

Шлюб, визнаний судом недійсним, вважається таким з часу його укладення. Суд вирішує й інші питання щодо прав і обов'язків осіб, що перебувають у фіктивному шлюбі.

Визнання шлюбу недійсним не впливає на права дітей, які народилися в такому шлюбі. Діти, зачаті або народжені в шлюбі, визнаному недійсним, мають ті самі права та обов'язки, що й діти, народжені в дійсному шлюбі.

§ 129. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей

Стосунки в сім'ї мають складатися на взаємній повазі, любові та матеріальній підтримці. Зазвичай батьки турбуються про своїх дітей за велінням серця, їх ніхто не примушує виконувати свій батьківський обов'язок. Утім, є і такі сім'ї, де батьки байдужі до своїх дітей, позбавляють їх усього того, на що діти мають право.

Діти також мають піклуватися про батьків, надавати їм необхідну допомогу і в разі необхідності матеріально підтримувати та доглядати за немічними членами сім'ї.

Взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому в установленому порядку. Походження дитини від батьків, які перебувають між собою в шлюбі, засвідчується записом про шлюб батьків; від батьків, які не перебувають між собою у шлюбі, встановлюється шляхом подання спільної заяви батьком і матір'ю в органи реєстрації актів цивільного стану. У разі народження дитини у батьків, які не перебувають у шлюбі, за відсутності спільної заяви батьків батьківство може бути встановлено в судовому порядку за заявою одного з батьків або опікуна (піклувальника) дитини, особи, на утриманні якої знаходиться дитина, і самої дитини після досягнення нею повноліття. Діти, походження яких встановлене за спільною заявою батьків або рішенням суду, мають такі ж права та обов'язки щодо батьків та їх родичів, що й діти, які народилися від осіб, що перебувають у шлюбі. Якщо хтось із батьків відмовляється добровільно надавати дітям матеріальну допомогу, що частіше трапляється, коли батьки вже перестали жити разом, то закон передбачає можливість стягнення з нього певної суми грошей (аліментів).

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері (батька) і (або) у твердій грошовій сумі.

При визначенні розміру аліментів суд враховує:

стан здоров'я та матеріальне становище дитини;

стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;

наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина.

Розмір аліментів на одну дитину за жодних обставин не може бути меншим за неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, їй призначається тимчасова державна допомога.

Батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, встановлені Сімейним кодексом.

За загальним правилом батьки зобов'язані утримувати дітей до досягнення ними повноліття. Але якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу. Батьки зобов'язані також утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги.

До особистих прав та обов'язків батьків щодо дітей належать право надавати прізвище, ім'я та по батькові, визначати їхнє громадянство, віросповідання, місце проживання, представляти і захищати їхні інтереси, нести відповідальність за їхні неправомірні

вчинки.

Батьки і діти зобов'язані надавати взаємну моральну підтримку та матеріальну допомогу один одному.

Після того, як діти стають повнолітніми, а батьки непрацездатними і такими що, потребують матеріальної допомоги, діти повинні утримувати батьків. Якщо ж син або дочка не виконують цього обов'язку, то їх до цього може примусити суд. Суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі і (або) у частці від за-робітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін. При визначенні розміру аліментів та додат-кових витрат суд бере до уваги можливість одержання утримання від інших дітей. Повнолітні діти, які спла-чують аліменти на батьків, можуть бути притягнуті до участі в додаткових витратах, викликаних винятковими обставинами (тяжкою хворобою, каліцтвом, для оплати праці осіб, які доглядають за батьками, тощо).

§ 129. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей

Стосунки в сім'ї мають складатися на взаємній повазі, любові та матеріальній підтримці. Зазвичай батьки турбу-ються про своїх дітей за велінням серця, їх ніхто не примушує виконувати свій батьківський обов'язок. Утім, є і такі сім'ї, де батьки байдужі до своїх дітей, позбавляють їх усього того, на що діти мають право.

Діти також мають піклуватися про батьків, надавати їм необхідну допомогу і в разі необхідності матеріально підтримувати та доглядати за немічними членами сім'ї.

Взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому в установленому по-рядку. Походження дитини від батьків, які перебувають між собою в шлюбі, засвідчується записом про шлюб батьків; від батьків, які не перебувають між собою у шлюбі, встановлюється шляхом подання спільної заяви батьком і матір'ю в органи реєстрації актів цивільного стану. У разі народження дитини у батьків, які не пере-бувають у шлюбі, за відсутності спільної заяви батьків батьківство може бути встановлено в судовому порядку за заявою одного з батьків або опікуна

(піклувальника) дитини, особи, на утриманні якої знаходиться дитина, і самої дитини після досягнення нею повноліття. Діти, походження яких встановлене за спільною заявою батьків або рішенням суду, мають такі ж права та обов'язки щодо батьків та їх родичів, що й діти, які народилися від осіб, що перебувають у шлюбі. Якщо хтось із батьків відмовляється добровільно надавати дітям матеріальну допомогу, що частіше трапляється, коли батьки вже перестали жити разом, то закон передбачає можливість стягнення з нього певної суми грошей (аліментів).

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері (батька) і (або) у твердій грошовій сумі.

При визначенні розміру аліментів суд враховує:

стан здоров'я та матеріальне становище дитини;

стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;

наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина.

Розмір аліментів на одну дитину за жодних обставин не може бути меншим за неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, їй призначається тимчасова державна допомога.

Батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, встановлені Сімейним кодексом.

За загальним правилом батьки зобов'язані утримувати дітей до досягнення ними повноліття. Але якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу. Батьки зобов'язані також утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги.

До особистих прав та обов'язків батьків щодо дітей належать право надавати прізвище, ім'я та по батькові, визначати їхнє громадянство, віросповідання, місце проживання, представляти і захищати їхні інтереси, нести відповідальність за їхні неправомірні вчинки.

Батьки і діти зобов'язані надавати взаємну моральну підтримку та матеріальну допомогу один одному.

Після того, як діти стають повнолітніми, а батьки непрацездатними і такими що, потребують матеріальної допомоги, діти повинні утримувати батьків. Якщо ж син або дочка не виконують цього обов'язку, то їх до цього може примусити суд. Суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін. При визначенні розміру аліментів та додаткових витрат суд бере до уваги можливість одержання утримання від інших дітей. Повнолітні діти, які сплачують аліменти на батьків, можуть бути притягнуті до участі в додаткових витратах, викликаних винятковими обставинами (тяжкою хворобою, каліцтвом, для оплати праці осіб, які доглядають за батьками, тощо).

§ 131. Позбавлення батьківських прав

Батьки або один з них можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо буде встановлено, що вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, у тому числі при відмові без поважних причин взяти дитину з пологового будинку (відділення) та з інших дитячих лікувально-профілактичних закладів, і протягом шести місяців не виявляють щодо неї батьківського піклування, жорстоко поведуться з нею, шкідливо впливають на неї своєю аморальною антигромадською поведінкою, вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва, якщо вони засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини, а також якщо є хронічними алкоголіками або наркоманами.

Позбавлення батьківських прав проводиться лише в судовому порядку. Справи про позбавлення батьківських прав розглядаються за заявою державних або громадських організацій, одного з батьків або опікуна (піклувальника) дитини за позовом прокурора, а також самої дитини, яка досягла чотирнадцяти років. При цьому необхідним є по-дання письмового висновку органів опіки і піклування, а також участь у судовому засіданні представника цього органу і прокурора.

При позбавленні батьківських прав обох батьків дитина передається на опікування органам опіки і піклування. Побачення з дитиною батьків, позбавлених батьківських прав, може мати місце з дозволу органів опіки і піклування, якщо такі побачення не позначаються шкідливо на здоров'ї та поведінці дитини.

Батьки, позбавлені батьківських прав, втрачають усі права, що ґрунтуються на факті спорідненості з дитиною, відносно якої вони позбавлені прав, у тому числі права вимагати від дитини в майбутньому надання їм утримання. Позбавлення батьківських прав не звільняє батьків від обов'язку утримання дітей — сплати аліментів тощо.

Законодавством передбачається можливість поновлення в батьківських правах, якщо цього вимагають інтереси дітей і якщо діти не усиновлені. Поновлення провадиться лише в судовому порядку за заявою особи, позбавленої батьківських прав.

Законодавством встановлюється також порядок відіб-рання дітей від осіб без позбавлення їх батьківських прав. Тільки суд може прийняти рішення про відіб-рання дитини і передати її на опікування органам опіки і піклування незалежно від позбавлення осіб батьківських прав, якщо залишення дитини в осіб, у яких вона перебуває, небез-печне для неї (для її життя, здоров'я), для її морального виховання.

§ 132. Опіка і піклування

Опіка і піклування встановлюються для виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті, хвороби батьків, позбавлення їх батьківських прав чи з інших причин лишилися без батьківського піклування, та для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей, а також для захисту таких прав повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки. Опіка встановлюється

над не-повнолітніми, які не досягли 14 років, і над громадянами, визнаними судом недієздатними внаслідок душевної хвороби.

Піклування встановлюється над неповнолітніми віком від 14 до 18 років і над громадянами, визнаними судом обмежено дієздатними. Піклування також може бути встановлено на прохання осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права. Опіка, піклування над дитиною встановлюються органом опіки та піклування, а також судом. Опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа. У разі призначення дитині опікуна або піклувальника органом опіки та піклування враховуються їх особисті якості, здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини.

Не може бути опікуном, піклувальником дитини особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, особа, позбавлена батьківських прав, а також особа, інтереси якої суперечать інтересам дитини.

Органами, які приймають рішення щодо опіки і піклування, є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах, сільських селищних рад. Безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування покладається на відповідні відділи та управління місцевих державних адміністрацій чи виконавчих комітетів у межах їх компетенції. У селах і селищах справами опіки та піклування безпосередньо відають виконавчі комітети їх рад. Для допомоги в роботі при органах опіки та піклування створюються опікунські ради, що мають дорадчі функції. До складу опікунських рад входять депутати, представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (представники органів освіти, охорони здоров'я тощо) і громадськості.